

Prof. Dr. Lale Karabiyik

Dr. Adem Anbar

Basel II'nin Gelişmekte Olan Ülkelere Olası Etkileri

Prof. Dr. Lale KARABIYIK
Dr. Adem ANBAR
Uludağ Üniversitesi, İİBF

Özet

1988 Sermaye Uzlaşısı'nın yerini alacak olan yeni Sermaye Uzlaşısı, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde ve bazı gelişmiş ülkelerde 2007 yılının başında uygulanmaya başlanacaktır. Fakat, Basel II'nin uygulanmasının gelişmekte olan ülkeler üzerinde bazı olumsuz etkileri olacaktır. Bu çalışmada, Basel II'nin gelişmekte olan ülkelere etkileri iki açıdan ele alınmıştır. Birincisi, Basel II'nin gelişmiş ülkelerde uygulanmasının gelişmekte olan ülkelere etkileri ve ikincisi, Basel II'nin gelişmekte olan ülkelere uygulanmasının etkileridir.

Anahtar Sözcükler: Basel I, Basel II, Basel II'nin gelişmekte olan ülkelere etkisi.

Abstract (The Possible Impacts Of Basel II On Emerging Countries)

The new Basel Accord which was designed to replace the 1988 Capital Accord will be applied in the European Union countries and some developed countries in the beginning of 2007. However, implementation of Basel II will have some negative effects on the emerging countries. In this study, the impact of Basel II on the emerging countries is discussed from two point of view. The first are the impacts of Basel II implementation in the developed countries the second are the impacts of Basel II implementation within the emerging country.

Key Words: Basel I, Basel II, impact of Basel II on emerging countries.

Giriş

Bankaların maruz kaldıkları risklere karşı sağlam sermaye yapısına sahip olmalarını sağlamak ve ülkeler arasındaki farklılıkları önlemek amacıyla, Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesindeki Basel Bankacılık Denetim Komitesi'nin (Basel Komitesi), 1988 yılında yayımladığı Sermaye Uzlaşısı (Basel I), 100'den fazla ülkede uygulanarak uluslararası bir standart haline gelmiştir. Basel Komitesi, sermaye yeterliliği mevzuatının uluslararası faal bankalar arasında önemli bir rekabet eşitsizliği kaynağı olmamasını

sağlamadaki tutarlılığını sürdürmek ve uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını ve sağlamlılığını daha da güçlendirmek için, 1988 Sermaye Uzlaşısı'nda kapsamlı bir değişikliğe gitme kararı almıştır. Basel Komitesi, 2007 yılının başında uygulanmaya başlanacak bu yeni düzenlemenin, bankacılık sektörünün daha güçlü risk yönetimi uygulamalarını benimsemesini sağlayacağına inanmakta ve bunu, düzenlemenin en büyük yararlarından biri olarak görmektedir (Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı, 2004; s.13).

Basel I'in yerini alacak yeni Sermaye Uzlaşısı (Basel II), daha karmaşık bir yapıya sahiptir ve birçok yenilik içermektedir. Basel II kuralları, sadece G-10 ülkelerindeki uluslararası aktif olan bankalar için zorunlu olmasına rağmen, diğer ülkelerin merkez bankaları ve düzenleyici kurumları, Basel II'nin uygulanmasıyla ilgili çalışmalar ve hazırlıklar yapmaktadırlar. Basel II'nin uygulanması sürecinde, çoğu ülke zorluklarla karşılaşacaktır. Fakat yapılan araştırmalar, Basel II'nin de Basel I gibi birçok ülke tarafından benim-seneceğini göstermektedir. Örneğin, FSI (Financial Stability Institute) tarafından 2004 yılında yapılan bir araştırmada, araştırmaya katılan 107 ülkeden 100'ü, zaman içerisinde Basel II'yi kullanmayı planladıklarını belirtmişlerdir (Implementation of Basel II, 2005; s.3). Accenture, Mercer Oliver Wyman ve SAP tarafından yapılan bir anket, aktif değeri 100 milyar \$'dan büyük olan Avrupa bankalarının %57'sinin, 2007 yılı itibariyle gelişmiş içsel de-recelendirmeye dayalı (İDD) yaklaşımı kullanmayı planladıklarını ve diğer %26'sının 2010 itibariyle kullanmayı planladıklarını göstermektedir. Aktif büyüklüğü 25-100 milyar \$ arasında yer alan bankaların %14'ü, gelişmiş İDD yaklaşımını 2007 itibariyle ve %57'si de 2010 itibariyle kullanmayı planladıklarını ifade etmişlerdir (Cornford, 2005; s.5).

Basel Komitesi, yeni Sermaye Uzlaşısı'nın, 2006 yılı sonundan itibaren uygulamaya konulmasını amaçlamaktadır. Ancak, gelişmiş yaklaşımlarla ilgili ilave araştırma veya paralel hesaplamalar için bir yıla daha gereksinim olacağı; bu nedenle bu yaklaşımların ancak 2007 yılı sonundan itibaren uygulamaya konulabileceği öngörülmektedir (Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı, 2004; s.12). Avrupa Birliği'nde Basel II'nin uygulanması, Avrupa Konseyi'nin önerilerine dayalı olarak Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanan Sermaye Yeterliliği Direktifi (Capital Adequacy Directive, CAD3) ile uygulanacaktır. Sermaye Yeterliliği Direktifi, Avrupa Birliği ülkelerindeki bankalar ve

yatırım firmaları için 2007 yılının başında yürürlüğe girecektir (Griffith ve Persaud; s.2). Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ise, Basel II'nin uygulanması Ocak 2009 tarihinde başlayacak ve sadece büyük ve uluslararası bankalar Basel II'yi uygulayacaklardır. Geri kalan ABD bankaları, Basel II'nin negatif etkilerinden kaçınmak için Basel I'de kalacaklardır (Matten, s.3).

Basel-II'ye geçişe ilişkin yol haritasını, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), 30 Mayıs 2005 tarihinde kamuoyuna açıklamıştır. BDDK'nın belirlediği yol haritasına göre, Ağustos 2007 tarihinde, bankalar Basel I yanında, Basel II hesaplamalarını da yapmaya başlayacaklar (paralel uygulama); Ocak 2008 tarihinde, tüm bankalar (kredi riski ve operasyonel risk için) yalnızca basit ve standart ölçüm yaklaşımlarını kullanabilecekler ve Ocak 2009 tarihinde, kredi ve operasyonel riskler için ileri ölçüm yaklaşımlarının kullanımına izin verilecektir (Bankacılık Sektörü Basel II Gelişme Raporu, 2006; s.3).

Basel II'nin Avrupa Birliği ülkelerinde ve Basel Komitesi'ne üye ülkelerde 2007 başında uygulanmaya başlanacak olmasının, gerek gelişmiş ülkeler üzerinde gerekse gelişmekte olan ülkeler üzerinde çeşitli etkileri olacaktır. Gelişmekte olan ülkeler, Basel II'yi uygulamasalar bile, Basel II'nin gelişmiş ülkelerde uygulanmasından olumsuz etkilenebileceklerdir. Bu çalışmada, söz konusu etkiler, Basel II'nin gelişmiş ülkelerde uygulanmasının gelişmekte olan ülkelere olası etkileri ve Basel II'nin gelişmekte olan ülkelerde uygulanmasının olası etkileri başlıkları altında incelenmiştir.

1. Basel I ve Basel I'e Yöneltilen Eleştiriler

Basel Komitesi tarafından 1988 yılında yayımlanan Sermaye Uzlaşısı'nda, sermaye yeterliliği ile ilgili standartlar belirlenerek, banka sermayesinin tanımı yapılmış, banka aktifleri risk ağırlıklarına göre dört gruba ayrılmış ve sermayenin risk ağırlıklı aktiflere

oranının en az %8 olması istenmiştir. 1996 yılında, Sermaye Uzlaşısı'nda yapılan bir değişiklikle, bankaların, kredi ris-kine ek olarak, üstlendikleri piyasa riski için de sermaye ayırmaları istenmiştir.

Türkiye'de Basel I standartlarını kabul etmiş ve kademeli bir geçiş süreci ile uygulamaya koymuştur. Türkiye'de sermaye yeterlilik rasyosu; 1989 yılında %5, 1990 yılında %6, 1991 yılında %7 ve 1998 yılında %8 olarak uygulanmıştır (Atiker, 2005; s.2). 10.2.2001 tarihinde yürürlüğe giren "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçül-mesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yö-netmelik" ile, bankaların 2002 tarihinden itibaren, piyasa riskine maruz tutarın da sermaye yeterliliği oranına dahil edilmesi esası getirilmiştir.

Basel I, birçok ülke tarafından kabul edilmiş olmasına ve çok geniş bir uygulama alanı bulmuş olmasına rağmen, kabul edil-diği tarihten itibaren eleştirilmeye başlan-mıştır. Basel I; sadece dört farklı risk ağırlığı (%0, %20, %50 ve %100) kullanılması nedeniyle risk duyarlılığının düşük olması; OECD üyesi olan ve olmayan ülkeler için farklı risk ağırlıklarının kullanılması ve OECD üyesi ülkelerin avantajlı olması; bankaları, risk yönetim sistemlerini geliştirmeleri yönünde yeterince teşvik etme-mesi; kredi risklerinin vade yapısının dik-kate alınmaması; teminat kullanımının sınırlı tanımlanması; kredi riskine aşırı odaklanılması ve operasyonel riskleri dik-kate almaması gibi nedenlerden dolayı eleştirilmiştir (Montes-Negret, 2006; s.11).

2. Basel II ve Basel II'nin Temel Özellikleri

Basel I'e yöneltilen eleştiriler ve son yıllarda bankacılık, risk yönetimi ve finansal piyasalarda yaşanan önemli gelişmeler nedeniyle, Basel Komitesi, 1988 yılından beri yürürlükte olan ve en son 1996 yılında değiştirilen düzenlemenin yerini alacak olan yeni bir düzenleme taslağını, Haziran 1999 tarihinde yayımlamış ve tarafların görüşlerine sunmuştur. Alınan görüşler doğrultusunda, Komite, Ocak

2001'de ikinci taslağı, Nisan 2003'te üçüncü taslağı ve Haziran 2004'te yeni Uzlaşısı'nın nihai halini yayımlamıştır.

Basel II; sağlam ve etkin bir bankacılık sistemi oluşturmayı, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğini artırmak ve asgari sermaye düzeyi ile maruz kalınan riskler arasında daha doğrusal bir bağ kurul-masını sağlamayı, bankalarda etkin risk yönetimini teşvik etmeyi, rekabet eşitliğini sağlamayı, bankalar tarafından kamuya açıklanacak bilgiler aracılığıyla piyasa disiplini geliştirmeyi amaçlayan kapsamlı bir düzenlemedir (Yetim, 2005; s.3).

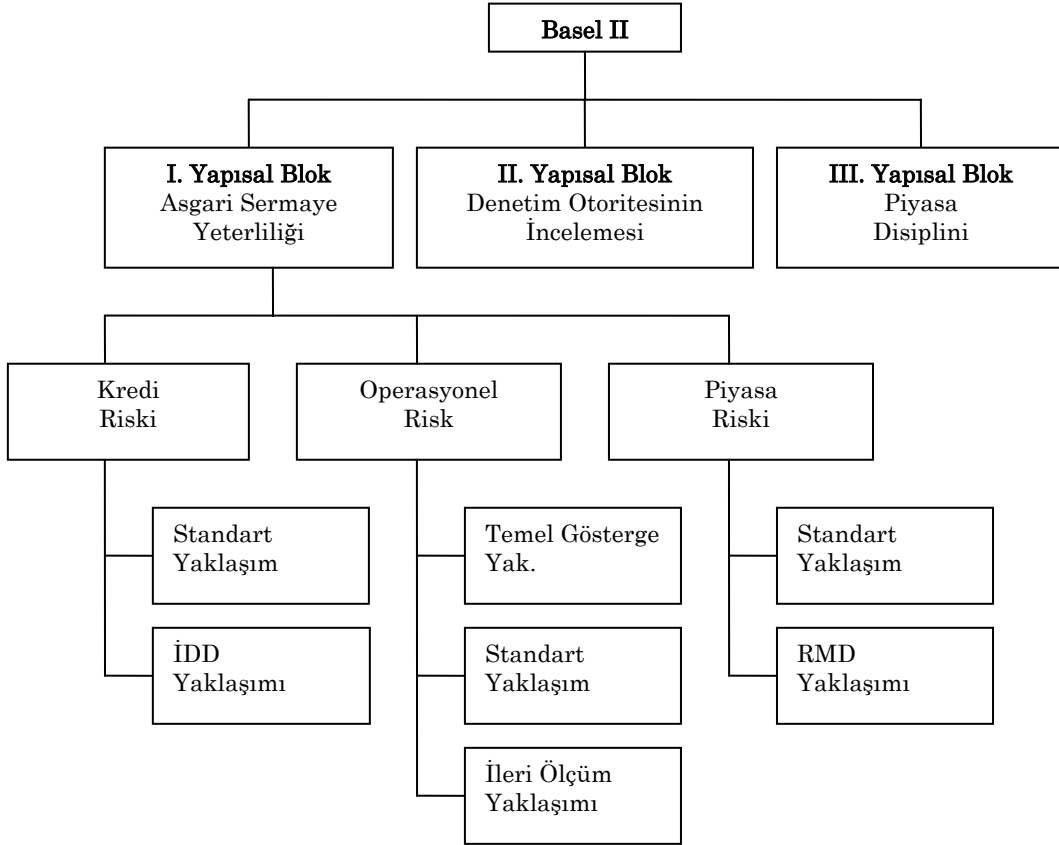
Basel II, üç yapısal bloktan oluşmak-tadır. Birinci yapısal blok, bankanın risklere karşı elinde bulundurması gereken as-gari sermaye tutarına ilişkin bölümdür. Bu bölümde, %8'lik asgari sermaye oranı korunurken ve piyasa riskinin hesaplanmasına ilişkin önemli bir değişiklik yapılmaz iken, kredi riskinin ölçümüne ilişkin yeni yön-temler önerilmiş ve Basel I'de yer almayan operasyonel risk sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına dahil edilmiştir.

Basel II'de, kredi riskinin hesaplanma-sında, standart yaklaşım ve içsel derecelen-dirmeye dayalı (İDD) yaklaşım olmak üzere iki farklı yaklaşım önerilmektedir. Standart yaklaşım, kredi derecelendirme ku-rumları veya ihracat kredi kuruluşları gibi dış kredi derecelendirme kuruluşları tara-ından sağlanan dış kredi notlarına daya-lıdır (Cornford, 2005; s.4). Standart yakla-şıma göre riske daha duyarlı olan İDD yaklaşımında, bankaların, belirli koşulları sağlaması ve denetleyici kurumun onay vermesiyle, kendi içsel derecelendirme sis-temlerini kullanmalarına izin verilmek-tedir. İDD yaklaşımı da, kredi riskinin öl-çülmesinde kullanılan verilerin (temerrüde düşme olasılığı, temerrüt halinde kayıp oranı, temerrüde düşme durumunda risk tutarı ve efektif vade) elde edilebilirliği açısından kendi içerisinde, temel ve geliş-miş içsel derecelendirme yaklaşımı olarak ikiye ayrılmaktadır. Temel yaklaşımda, bankalar, her bir borçlunun temerrüde

düşme olasılığını kendileri hesaplamakta, temerrüde düşme durumunda uğranılacak kayıp oranı, temerrüde düşme durumunda riske maruz kredi tutarı ve vade verileri ise denetim otoritesi tarafından sağlanmaktadır. İleri yaklaşımda, bankaların, gerekli bütün verileri kendilerinin hesaplamasına izin

verilmektedir (Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı, 2004; s. 82). İDD yaklaşımının en önemli faydası, yasal sermaye gereksinimini azaltmasıdır. Buna karşılık, bu yaklaşımın uygulanmasındaki en büyük zorluk, gerekli verilerin elde edilebilirliğinin zor olması ve teknolojik altyapının yetersizliğidir.

Şekil 1 : Basel II'nin Yapısı

Basel II'ye yeni ilave edilen operasyonel risk için yasal sermaye gereksiniminin hesaplanmasında, temel gösterge yaklaşımı, standart yaklaşım ve ileri ölçüm yaklaşımı olmak üzere üç seçenek bulunmaktadır. Temel gösterge yaklaşımına göre, operasyonel risk için, pozitif yıllık brüt gelirin sabit bir yüzdesinin son üç yıl içindeki ortalamasına eşit tutarda sermaye bulundurulmalıdır. Standart yaklaşımda, bankaların faaliyetleri, sekiz ayrı faaliyet koluna bölünmekte (kurumsal finansman, alım-satım ve satış, perakende bankacılık,

ticari bankacılık, tasfiye (takas) ve ödemeler, acentelik hizmetleri, varlık yönetimi ve perakende aracılık hizmetleri) ve her bir faaliyet kolu için sermaye bulundurma yükümlülüğü, brüt gelirin o faaliyet koluna tahsis edilen bir katsayı ile çarpılması suretiyle hesaplanmaktadır. Kullanımı denetleyici kurumun onayına tabi olan ileri ölçüm yaklaşımında ise, yasal sermaye yükümlülüğü, nicel ve nitel kriterler kullanılarak bankanın kendi içsel operasyonel risk ölçüm sistemine göre hesaplanmaktadır (Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı, 2004; s.189).

Basel II'nin ikinci yapısal bloğu, denetleyici kurumun, bankanın risk yönetim yaklaşımını inceleme sürecini içermektedir. Bu bölümde, bankaya ve denetleyici kuruma özel görevler yüklenmektedir. Üçüncü yapısal blokta, bankaların kamuoyuna ne tür bilgileri ne şekilde açıklayacaklarının çerçevesi belirlenmiştir (Aras, 2005, s.12). Bankaların sahip oldukları sermaye yeterliliği ve risk değerlendirme yöntemleri dahil olmak üzere önem arz eden konularda kamuya açıklama yaparak, bankalar arasında karşılaştırma yapılabilmesi ve bu yolla şeffaflığın sağlanması hedeflenmektedir.

Riske daha duyarlı ölçüm yaklaşımlarını içermesi, OECD üyesi olup olmama farklılığının kaldırılması, bankaları risk yönetim sistemlerini geliştirmeye sevk etmesi, yasal sermaye gereksinimini azaltması ve yasal sermaye ile ekonomik sermayeyi birbirine yakınlaştırması gibi üstün-lüklerine karşın, Basel II, daha uygulanmaya başlanmadan çeşitli açılardan eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştirilerin yanında, oldukça kapsamlı ve kompleks olan yeni Uzlaşımın gelişmekte olan ülkelerde uygulanmasının zor olduğu ve Basel II'nin gelişmiş ülkelerde ve/veya gelişmekte olan ülkelerde uygulanmasının bazı olumsuz etkilere neden olabileceği gelmektedir.

3. Basel II'nin Gelişmiş Ülkelerde Uygulanmasının Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Olası Etkileri

Yeni Uzlaşımın endüstrileşmiş ülkelerde uygulanmasının, gelişmekte olan ülkeler açısından çeşitli sonuçları olacağı beklenmektedir. Bunlara örnek olarak, gelişmekte olan ülkelere olan borç verme maliyetlerinin artması, büyük bankaların rekabet avantajlarının artması, konjonktürel etkinin artması ve kısa vadeli borç verme eğiliminin artması verilebilir. Gelişmekte olan ülkeler bu problemlerin bazılarında kaçınamayacaklarından, söz konusu olumsuz etkileri azaltmaya çalışmalı ve ne yapılabileceği konusunda hazırlık yapmalıdırlar.

3.1. Gelişmekte Olan Ülkelere Verilen Kredilerin Maliyetinin Artması ve Verilen Kredi Tutarının Azalması

Uluslararası bankalar ve diğer uluslararası finansal kurumlar tarafından verilen krediler, sınır aşırı sermaye akımlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. BIS konsolide bankacılık istatistikleri, BIS'e rapor veren bankaların, gelişmekte olan ülkelere verdikleri kredi tutarının (ve ya gelişmekte olan ülkelere olan alacaklarının) 1,7 trilyon \$ olduğunu göstermektedir. Kabaca 1 trilyon \$'lık uluslararası alacağın, 185 milyar \$'ı gelişmekte olan ülkelerin kamu sektöründen, 306 milyar \$'ı gelişmekte olan ülke banklarından ve 490 milyar \$'ı finansal olmayan özel sektördendir. Bu durumda, yerel para cinsinden yerel alacaklar 690 milyar \$ civarındadır (Powell, 2005; s.2). Bu veriler, uluslararası banka düzenlemesindeki değişikliklerin, gelişmekte olan ülkelere, özellikle Latin Amerika ve gelişmekte olan Avrupa ülkelerine, önemli etkileri olabileceğini göstermektedir. Çünkü uluslararası bankaların, düşük kredi notuna sahip ülke, banka veya işletmelere verdikleri krediler için tutmaları gereken yasal sermaye miktarı artacağından, uluslararası bankalar bunu kredi maliyetlerine yansıtacaktır. Özellikle, uluslararası bankalar tarafından İDD yaklaşımının yaygın bir şekilde kullanılması, düşük (yüksek) kredi notuna sahip borçlulara verilen krediler için sermaye gereksiniminde önemli artışa (düşüşe) yol açacaktır. Uluslararası banka kredisinin elde edilebilirliği ve fiyatlaması, sermaye gereksiniminden etkilenen ve bu da gelişmekte olan ülkelere verilen kredilerin maliyetlerinde artışlara ve kredi tutarlarında azalmaya yol açacaktır (Griffith-Jones ve diğerleri, 2002; s.1). Basel Komitesi'nin üçüncü sayısal etki çalışması da, gelişmekte olan ülkelere kredi veren bankaların, kredi riski ve operasyonel risk için, daha yüksek sermaye gereksinimi ile karşılaşacaklarını göstermiştir (Implementation of Basel II, 2005; s.7).

Gelişmekte olan ülkelere verilen kredilerin maliyetlerinde artışların olması ve gelişmekte olan ülkelere sermaye akışının azalması, bu ülkeleri çeşitli şekillerde etki-leyecektir. Örneğin, sermaye girişinin azalması ve yüksek fonlama maliyeti, bu ülkelerin gelecekteki kredi notlarını da olumsuz etkileyecek ve bir kısır döngü oluşacaktır. Gelişmekte olan ülkelere yüksek maliyetle borç verilmesi, sonuçta bu ülkelerdeki işletmelerin borçlanma maliyetlerine de yansıtacak ve yüksek borçlanma maliyetleri nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerdeki işletmeler, gelişmiş ülkelerdeki işletmelere göre dezavantajlı duruma düşeceklerdir (Thaker, 2004; s.6). Ayrıca, yeni Uzlaşımın gelişmekte olan ülkelerin altyapı hizmetlerinin gelişmesini de olumsuz etkileyebileceği ifade edilmektedir. Çünkü, çoğu gelişmekte olan ülkede altyapı hizmetleri, Dünya Bankası gibi çok taraflı kredi kuruluşları tarafından finanse edilmektedir. Basel II, riskli ülkelere verilen kredilerin maliyetini etkilediği ve proje finansmanına, işletme finansmanından daha yüksek bir risk atfetmesi nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerde altyapının geliştirilme sürecinin yavaşlaması olasılığı bulunmaktadır (Thaker, 2004; s.6). Kısaca, gelişmekte olan ülkelere verilen kredilerin faiz oranlarının artması ve verilen kredilerin azalması, bu ülkelerin gelişmeleri ve büyümeleri üzerinde olumsuz etkiye yol açacağı ifade edilmektedir (Griffith ve Persaud; s.2).

Basel II'nin, gelişmekte olan ülkelere verilen kredilerin maliyetlerinde bir artışa neden olup olmayacağını belirlemek amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda iki farklı görüş oluşmuştur. Bazı araştırmacılar, yeni düzenlemenin, gelişmekte olan ülkelere verilen kredi maliyetlerini artıracığını ifade ederken, bazı araştırmacılar da, söz konusu etkinin çok az olacağını ifade etmektedirler. Örneğin, Bailey'e göre, Basel II'nin gelişmiş ülkelerde uygulanması, gelişmekte olan ülkelere borç verme açısından önemli sorunlara neden olmayacak ve maliyetler etkilenmeyecektir. Çünkü, uluslararası

bankalar, yasal sermaye yerine ekonomik sermayeyi kullanarak fiyatlama yapmaktadırlar (Bailey, 2005; s.1). Powell, Basel II'nin Latin Amerika ülkelerine verilen kredilerin maliyeti üzerindeki olası etkilerini incelemiş ve çok düşük kredi notuna sahip ülkeler hariç, Basel II'nin çoğu gelişmekte olan ülke kredilerinin maliyeti üzerinde önemli bir etkiye sahip olmayacağını göstermiştir (Powell, 2005; s.3 ve Powell, 2004; s.22). Weder ve Wedow, Kasım 2001'deki haliyle Basel II düzenlemesinin, düşük kredi notuna sahip ülkelerde risk primlerini sadece orta seviyede artıracığını ve BB ve daha yüksek kredi notuna sahip bütün ülkelerde risk primlerini azaltacağını bulmuşlardır (Weder ve Wedow, 2002; s.24). Liebig, Porath, Mauro ve Wedow; Basel II'nin Alman bankalarının gelişmekte olan ülkelere borç vermelerini etkileyip etkilemeyeceğini belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada, yeni Uzlaşımın, gelişmekte olan ülkelere borç verme üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olacağını bulmuşlardır (Liebig ve diğerleri, 2004; s.1). Barrell ve Gottschalk, sermaye yeterlilik gereksiniminde yapılan yeni değişikliklerin, Brezilya ve Meksika'nın GSYİH'sı üzerinde ters/negatif bir etkiye sahip olacağını ve borç verme maliyetlerini yükselteceğini bulmuşlardır (Barrell ve Gottschalk, 2005; s.1). Reisen (2001) ve Griffith-Jones (2003), Basel II'nin gelişmekte olan ülkelerin risk primleri üzerindeki olumsuz etkisinin daha büyük olacağını ifade etmişlerdir.

Yeni Uzlaşım'da, sermaye gereksiniminin gerçek riskle daha uyumlaştırılması ve OECD üyeliği farklılığının kaldırılması iyi karşılanmakla birlikte, bu değişikliğin, gelişmekte olan ülkelerdeki çoğu hükümetler, bankalar ve diğer işletmeler için dış borçlanmanın maliyetinde değişikliklere neden olması olası görünmektedir. Düşük kredi notlu OECD ülkelerine yüksek risk ağırlıkları tahsis edilecek olması, borçlanma maliyetinin artmasına yol açacak, buna karşın, OECD üyesi olmayan yüksek kredi notlu ülkeler bu durumdan karlı çıkacaklardır. OECD

üyesi olma-olmama farklılığının kaldırılması, gelişmekte olan ülkeleri, kredi notlarını iyileştirmeleri yönünde teşvik etmesi beklenilmektedir (Mrak, 2003; s.27).

3.2. Gelişmekte Olan Ükelere Verilen Kredilerin Vadesinin Kısılması

Hem Basel I hem de Basel II, kısa vadeli borç vermeyi cazip kılan bir yapıya sahiptir. Bunun nedeni, ekonominin durumu kötüye döndüğünde, yatırımdan çıkmanın daha kolay olması ve uğranılacak kayıpların daha düşük olmasıdır (Thaker, 2004; s.6). Basel I'e göre OECD üyesi olduğu için sıfır risk ağırlığına sahip olan bazı ülkelerin risk ağırlığı, Basel II'ye göre %100 olacaktır. AAA ile AA- arası hariç, bütün kredi notlarında, uzun vadeli banka kredileri, kısa vadeli kredilerden daha yüksek risk ağırlığına sahiptir. Çoğu gelişmekte olan ülke, BBB'nin altında bir kredi notuna sahip olduğu için, yeni Uzlaş, uluslararası bankaların gelişmekte olan ülkelere uzun vadeli borç verme eğilimini azaltacaktır (Barrell ve Gooschalk, 2005; s.13).

Yabancı kredilerin vadesinin kısılması ve içeride yerli bankaların verdiği kredilerin vadesinin de azalması, gelişmekte olan ülkelere çeşitli sorunlara neden olacaktır. Hem yerel bankalar hem de yerel işletmeler dış şoklara karşı daha duyarlı duruma geleceklerdir (Mrak, 2003; s.33). Kısa vadeli borç verme, gelişmekte olan ülkelere olan sermaye akımlarının volatilitelerini daha da artıracaktır. Çünkü, ekonomik durumdaki en küçük bir değişimde, panik düşmesine basma eğiliminin bulunması, durumun daha da kötüleşmesine ve krizlere yol açabilir. Ayrıca, uzun vadeli borçlanmada zorluk çeken ve bu nedenle kısa vadeli borçlanan işletmelerin sermaye yapıları bozulacak ve uluslararası piyasalarda rekabet güçleri azalacaktır (Thaker, 2004; s.7).

3.3. Uluslararası Bankaların Rekabet Avantajının Artması

Yeni Uzlaş'ın sermaye gereksinimlerini gerçek riske daha duyarlı bir şekilde ayırması ve böylece bankacılık sisteminin sağlamlığını artırmayı amaçlamasına karşın, değişikliklerin, çoğunlukla uluslararası bankaların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapıldığı görülmektedir. Çünkü, İDD yaklaşımı, çoğunlukla G-10 bankalarının cari uygulamalarına dayalıdır ve bu nedenle, uluslararası aktif bankalar için uygun olduğu ve gelişmekte olan ülkelere uygulanmasının oldukça zor olduğu ifade edilebilir. Standart yaklaşıma göre daha az sermaye gerektiren İDD yaklaşımının kullanılması, gelişmekte olan ülke bankalarıyla karşılaştırıldığında, uluslararası bankaların rekabetçi pozisyonunu güçlendirecektir. Diğer bir deyişle, uluslararası bankalar, yerel veya küçük bankalara göre rekabet üstünlüğü elde edeceklerdir. Gelişmekte olan bankalar, kendi piyasalarında kendi uzmanlık alanlarını kullanmadıklarında, zaman içinde İDD yaklaşımına geçmediklerinde veya kendi aralarında birleşmeye gitmediklerinde, uluslararası bankalar tarafından satın alınma olasılığı bulunmaktadır. Bu da, gelişmekte olan ülkelerin finans sektöründe çeşitli sonuçlara yol açacaktır (Mrak, 2003; s.35).

3.4. Konjonktürel Etkiyi/Dalgalanmayı Artırması

Basel II'ye yapılan eleştirilerden biri de Basel II'nin riske duyarlı sermaye yükümlülüğü prensibinin, ekonomide görülen konjonktürel dalgalanmaları artırma olasılığıdır. Bu eleştirinin temelinde, ekonominin daralma dönemlerinde banka müşterilerinin derecelendirme notlarının düşeceği (temerrüt olasılıklarının artacağı), buna bağlı olarak bankaların sermaye yükümlülüklerinin artacağı ve banka sermayesinin veri olarak alındığı durumda, bankanın toplam kredi hacmini azaltacağı, ekonominin genişleme dönemlerinde ise bunların tersinin gerçekleşeceği ve nihai olarak bunun da konjonktürel dalgalanmaların boyutlarını artıracığı varsayımı bulunmaktadır (Yüksel, 2005; s.30).

Kredilendirme faaliyetleri ve sermaye yükümlülükleri açısından Basel I de kendi içinde bazı konjonktürel etkiler barındırmaktadır. Fakat, Basel II'nin söz konusu etkiyi daha da artıracığı ifade edilmektedir. Yeni Uzlaşımın, sermaye gereksinimlerinin konjonktürel dalgalanmayı artıracağına inanılmasına karşın, bu etkinin, standart yaklaşımda mı yoksa İDD yaklaşımında mı daha fazla olacağına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Genel olarak İDD yaklaşımının daha fazla konjonktürel etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Standart yaklaşımda, risk ağırlıkları temel olarak derecelendirme kuruluşlarının verdikleri kredi notlarına bağlı olarak belirlenmektedir. Ekonominin canlanma dönemlerinde, kredi derecelendirme kuruluşlarının verdikleri kredi notları yükselecek, ekonomik gerileme dönemlerinde ise düşecektir. İDD yaklaşımında, banka, kendi iç sistemlerine güvenmekte ve buna göre sermaye gereksinimi belirlemektedirler. İDD yaklaşımında, borçlu kategorilerine risk ağırlıklarının tahsis edilmesi, genel olarak temerrüde düşme olasılığına bağlıdır. Ekonomik canlanma dönemlerinde, temerrüde düşme olasılığı azaldığı için, bankaların sermaye gereksinimi de azalacaktır. Ekonominin kötüleştiği ve temerrüde düşme olasılıklarının yükseldiği dönemlerde ise, bankaların sermaye gereksinimleri de artacaktır. Sermaye gereksiniminin artması, özellikle resesyon dönemlerinde, bankaların daha az kredi vermesine veya daha yüksek faizle kredi vermesine yol açacaktır. Kredi ihtiyacı olanlar, kredi almakta zorlanacaklar ve bu da resesyonun daha da uzamasına veya derinleşmesine neden olacaktır (Griffith-Jones ve diğerleri, 2002; s.1). Gelişmekte olan ülkelerdeki krizlerden, gelişmiş ülkelerde etkilenenektir. Dolayısıyla, Basel II'nin gelişmekte olan ülkelerde konjonktürel etkiyi artırması, gelişmiş ülkeleri de olumsuz etkileyecektir (Mrak, 2003; s.38).

4. Basel II'nin Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanmasının Olası Etkileri

Basel Komitesi'nin düzenlemeleri tavsiye niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla, gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin Basel Komitesi'nin tavsiyelerini ve söz konusu düzenlemeleri uygulama yükümlülüğü bulunmamaktadır. Aslında, Basel Komitesi'nin düzenlemeleri, Komite'ye üye ülkelerin uluslararası ve büyük bankaları için geliştirilmiş standartlardır. Bu nedenle, uluslararası bankalar için geliştirilmiş Basel II gibi kapsamlı ve kompleks bir düzenlemenin, gelişmekte olan ülkelerde uygulanması çeşitli olumsuz etkilere neden olacaktır. Fakat, düzenlemelere uymayan ülkelerin bankacılık sistemleri, uluslararası platformda dışlanmakta ve risk primleri de olumsuz yönde etkilenmektedir (Sargon, s.1). Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin, Basel I'i benimsedikleri gibi, olumsuz etkileri göze alarak Basel II'yi de zaman içerisinde uygulayacakları beklenilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin karşısında çeşitli alternatifler bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler; 1) Yeni Uzlaşım'ı Basel Komitesi'nin önerdiği şekilde uygulayabilirler, 2) Kendi ihtiyaçlarına göre kısmi değişiklikler yaparak, değiştirilmiş versiyonunu uygulayabilirler, 3) Spesifik ihtiyaçlarına uygun olarak, başka kurallar oluşturabilirler veya 4) Herhangi bir yeni sermaye yeterlilik kuralını uygulamayıp, kaynaklarını, mevcut kuralların geliştirilmesine harcayabilirler (Mrak, 2003; s.46). Fakat, birinci seçenek dışında, diğer seçeneklerin uygulanması pratikte mümkün görünmemektedir. Bunun nedeni, yukarıda da ifade edildiği gibi, uluslararası finansal sistemin, ülkelerin Basel II'yi uygulamaları yönündeki baskılarıdır. Gelişmekte olan ülkelerin karşısındaki en iyi çözüm yolu olarak, Basel II'ye kademeli geçiş görünmektedir. Bu geçiş sürecinde, gelişmekte olan ülkeler, Basel II'nin uygulanmasından kaynaklanacak olumsuz etkileri azaltacak önlemler almalıdırlar.

Basel II'nin gelişmekte olan ülkelerde uygulanmasının olası etkileri aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir.

4.1. Dış Kredi Derecelendirme Kuruluşlarına Aşırı Önem Verilmesi

Basel II'de, kredi riski için gerekli yasal sermaye gereksiniminin belirlenmesinde kullanılan yaklaşımlardan biri, risk ağırlıklarının, kredi derecelendirme kuruluşlarının verdiği kredi notlarına dayalı olduğu standart yaklaşımdır. İDD yaklaşımına göre uygulanmasının daha kolay olması ve Basel I'in devamı olduğu için, gelişmekte olan ülkelerde, standart yaklaşımının daha yaygın kullanılması beklenilmektedir. Fakat, kredi derecelendirme kuruluşlarının kullanılmasının da bazı olası riskleri bulunmaktadır. Çoğu gelişmekte olan ülke için ciddi bir problem, kredi derecelendirme piyasasının oldukça sığ olmasıdır (Powell, 2005; s.14). Gelişmekte olan ülkelerde derecelendirme firmalarının çok küçük bir orana sahip olması, diğer bir deyişle, arz ve talep uyumsuzluğu nedeniyle, bu hizmetin fiyatının artmasına yol açacaktır. Bu durum, özellikle küçük işletmelerin kredi notu alma isteklerini kırabilecektir (Thaker, 2004; s.9). Diğer bir olası risk, derecelendirme kuruluşlarının talebi kendilerine çekmek amacıyla, "iyi" not vermek için gerçekteki derecelendirme notlarını abartmaları ve bu gibi uygulamaların da güvenilirliği sarsmasıdır (Atiker, 2005; s.13). Kredi derecelendirme kuruluşlarının, aynı ülkeye veya aynı işletmeye farklı kredi notu vermeleri de Basel II uygulanmaya

başlanıldığında önemli bir probleme neden olabilir.

4.2. İleri Ölçüm Yöntemleri İçin İsteten Verilerin Yetersizliği

Gelişmekte olan ülke bankalarının, standart yaklaşıma göre riske daha duyarlı olan ve bu nedenle yasal sermaye gereksinimini azaltan İDD yaklaşımını kullanabilmelerinin önündeki en büyük engel, söz konusu yaklaşımı uygulayabilmek için gerekli verilerin olmayışı veya yetersizliğidir.

Temel İDD yaklaşımında bankalar, temerrüde düşme olasılığını kendileri hesaplayacaklar ve diğer verileri denetleyici kurumlardan alacaklardır. Gelişmiş İDD yaklaşımında ise, bütün verileri kendi iç sistemlerini kullanarak hesaplayacaklardır. Tablo 1'de görüldüğü gibi, temerrüde düşme olasılığı için en az geçmiş 5 yıllık veri ve temerrüt durumunda kayıp oranı için en az 7 yıllık veri gerekmektedir (Yüksel, 2005; s.35). Gelişmiş olan ülkeler için bu verilerin elde edilmesi veya doğru olarak elde edilmesi kolay değildir. Gelişmekte olan ülkelerde, bu yaklaşımları kullanmak isteyen bankalar, güvenilir verilerin yokluğu nedeniyle, potansiyel borçlularla ilgili daha tutucu varsayımlar yapmak zorunda kalacaklardır. Diğer bir deyişle, "en kötü" durumu varsayacaklar ve bu da kredi fiyatlamasına olumsuz bir şekilde yansıtacaktır. Ayrıca, uluslararası bankalar, verilerin eksikliği nedeniyle, gelişmekte olan ülkelere ya kredi vermekten vazgeçecek ya da kredi maliyetlerini yükselten daha tutucu bir yaklaşım benimseyeceklerdir (Griffith ve Persaud, s.14).

Tablo 1 : İDD Yaklaşımları Tarihsel Veri Gereksinimleri

Parametreler	Kurumsal Portföy		Perakende Portföy
	Temel İDD Yaklaşımı	Gelişmiş İDD Yaklaşımı	İDD Yaklaşımı
Temerrüde Düşme Olasılığı	5 yıl*	5 yıl*	5 yıl*
Temerrüt Halinde Kayıp Oranı	-	7 yıl	5 yıl*
Temerrüt Halinde Riske Maruz Tutar	-	7 yıl	5 yıl*
Derecelendirme Sistemi	3 yıl **	3 yıl**	3 yıl**

* : 3 yıllık geçiş süreci başlangıcında 2 yıllık veri gereksinimi vardır.

** : 3 yıllık geçiş sürecinde bu gereksinim azaltılabilir.

4.3. İki Farklı Bankacılık Sistemini Ortaya Çıkarması ve Yabancı ve/veya Büyük Bankaların Rekabet Avantajı Elde Etmesi

Basel II ile ilgili diğer bir problem, standart ve İDD yaklaşımının bir arada olması ve bunun düzenleyici arbitraja yol açma olasılığıdır. “İDD bankaları” ve “geri kalan bankalar” arasındaki düzenleyici asimetri-leri, sektörde, iki –farklı bankacılık sistemi-ne yol açabilecektir (Montes-Negret, 2006; s.53). Çünkü, daha düşük kaliteli varlıklar-da İDD yaklaşımı, standart yaklaşıma göre daha yüksek sermaye gereksinimine neden olmakta, yüksek kaliteli varlıklarda ise daha düşük sermaye gereksinimine yol açmaktadır. Bu nedenle, İDD yaklaşımını kullanan bankalar, yüksek kaliteli kredileri toplamayı ve daha yüksek kredi notuna sahip borçlulara (genellikle yüksek kredi notlu ülkelerdeki) kredi vermeyi tercih edeceklerdir. Yüksek riskli kredilerin, yeterli tecrübeye sahip olmayan ve daha düşük risk değerlendirme kapasitesine sahip olan küçük bankalarda toplanması, yeni Uzlaşımın amaçlarına zarar verecektir (Mrak, 2003; s.32). Ayrıca, İDD yaklaşımlarını kullanan uluslararası bankalar ile standart yaklaşımı kullanan bankalar arasındaki veya İDD yaklaşımını kullanan yerel büyük bankalar ile küçük bankalar arasındaki rekabet dengesi bozulacaktır (Ergezen, 2006; s.2).

4.4. Uygulama Maliyetlerinin Yüksekliği

Gelişmekte olan ülkeler yeni Uzlaşım uygulamaya karar verdiklerinde, yüksek maliyetlerle karşı karşıya kalacaklardır. Uygulama maliyetleri genel olarak, bilgi teknolojisi (BT) maliyetlerinden (yazılım, donanım, veri tabanı vb.) ve personel eğitimi maliyetlerinden oluşmaktadır. Fakat, Basel II’yi uygulama maliyetinin en büyük kısmını BT maliyetleri oluşturacaktır. Economist Intelligence Unit’in yaptığı bir araştırmada, orta ölçekli bankalar, bankanın büyüklüğüne ve seçilen risk

ölçüm seçeneğine göre, Basel II’yi uygulama maliyetinin 10 milyon \$ ile 500 milyon \$ arasında olacağını tahmin ettiklerini ifade etmişlerdir (Economist Intelligence Unit, 2004; s.2).

4.5. Yetişmiş Personelin Eksikliği

Gelişmekte olan ülkeler, Basel II’yi, özellikle de İDD yaklaşımını uygulayabilmek için tecrübeli insan kaynağına ihtiyaç duyacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde, bu konularda uzman personelin yetersiz olması nedeniyle, bankalar, uzman personel ihtiyacını, mevcut personelini eğiterek karşılayacaktır. Dolayısıyla, eğitim maliyetleri de Basel II’yi uygulama maliyetleri içinde önemli bir yer teşkil edecektir. Sadece bankaların değil, bankaların kullandıkları iç risk yönetim sistemlerini izlemekle ve denetlemekle görevli olan denetleyici kurumun da yetişmiş personele ihtiyacı olacaktır. FSI’nın, yeni Uzlaşımın uygulanmasına ilişkin yaptığı bir araştırma, araştırmaya katılan ülkelerde, 9000’den fazla denetleyicinin eğitilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Implementation of Basel II, 2005; s.8). Risk bazlı denetim, kredi riski yönetimi ve operasyonel risk yönetimi gibi alanlarda, uzman talebinin yakın gelecekte önemli ölçüde artması beklenmektedir.

Sonuç

Bankaların riske dayalı bir sermaye yükümlülüğüne tabi olmasını öngören ve bankaların bulundurmaları gereken sermaye yükümlülüğünün hesaplanmasında basitten gelişmişe doğru giden farklı ölçüm yaklaşımlarının kullanılabilmesine imkân tanıyan kapsamlı bir düzenleme olan Basel II, Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ve Basel Komitesi’ne üye ülkelerde 2007 yılı başından itibaren uygulanmaya başlanacaktır. Basel II, temelde gelişmiş ülkelerin uluslararası ve büyük bankaları için geliştirilmişse de,

Basel I gibi, birçok gelişmekte olan ülke tarafından da kullanılması beklenmektedir. Yeni Uzlaşım'da, gelişmekte olan ülkelerdeki bankaların veya gelişmiş ülkelerdeki küçük bankaların Basel II'yi kullanabilmeleri için basit seçenekler sunulmasına karşın, genel olarak Basel II'nin gelişmekte olan ülkelerde uygulanmasında çeşitli sorunların ortaya çıkması olası görünmektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler Basel II'yi kullanmasalar bile, Basel II'nin gelişmiş ülkelerde uygulanmasından olumsuz etkilenebileceklerdir. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkeler, Basel II'ye geçiş sürecine ilişkin hazırlıklarına ek olarak, söz konusu olumsuz etkileri azaltıcı önlemler de almalıdırlar. Gerekli altyapı oluşturulmadan Basel II'ye geçilmesi, olumsuz etkilerin boyutlarını daha da artırabilir. Bu nedenle, Basel Komitesi de G-10 dışındaki ülkelerin zaman içerisinde Basel II'ye geçmelerini tavsiye etmektedir.

Türkiye'de Basel II'nin 2008 yılının başında uygulanmaya başlanması planlanmaktadır. Kredi riski ve operasyonel risk için sermaye gereksiniminin hesaplanmasında kullanılan gelişmiş ölçüm yaklaşımlarının ise 2009 yılından itibaren kullanılmasına izin verilmesi planlanmaktadır. Özellikle, standart yaklaşıma göre daha hassas risk ölçümü gerçekleştirdiği için, ayrılacak yasal sermaye tutarını azaltan ve yasal sermaye ile ekonomik sermayeyi birbirine yakınlaştıran İDD yaklaşımının, Türk bankaları tarafından kullanılabilmesi için, bankalar ve denetleyici kurum (BDDK) tarafından gerekli hazırlıkların ve çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Kaynaklar

Aras, Güler, "Basel II Uygulamasının KOBİ'lere Etkileri ve Geçiş Süreci", <http://www.sbe.yildiz.edu.tr/BASEL%20II.pdf>, 04.06.2006.

"Bankacılık Sektörü Basel II Gelişme Raporu", BDDK, 19 Haziran 2006.

"Implementation of Basel II - Implications for the World Bank and the IMF", International Monetary Fund ve World Bank, July 22, 2005,

<http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2005/072205.htm>, 20.05.2006.

Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı, "Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Uyumlaştırılması", Gözden Geçirilmiş Düzenleme (Türkçe Çeviri), Basel Bankacılık Denetim Komitesi, Haziran 2004.

Economist Intelligence Unit, "Weighing Risk: Basel II and the Challenge for Mid-Tier Banks", October 2004, http://www.oracle.com/industries/campaigns/finsrv/oracle_eiu_baseli.pdf, 10.05.2006.

Atiker, Mustafa, "Basel I ve Basel II", Konya Ticaret Odası Etüd - Araştırma Servisi, 04.07.2005.

Bailey, Robert, "Basel II and Development Countries: Understanding the Implications", LSE Working Paper Series, December 2005.

Barrell, Ray ve Sylvia **Gottschalk**, "The Impacts of Capital Adequacy Requirements on Emerging Markets", National Institute of Economic and Social Research, 2005.

Cornford, Andrew, "The Global Implementation Of Basel II: Prospects And Outstanding Problems", BASELII.IMPL.P&OP, June 2005.

Ergezen, Zafer, "Basel II'de Regülasyonlar ve Risk Yönetimi: Genel Bir Değerlendirme", İstanbul 2006, http://www.geocities.com/ceteris_tr2/z_ergezen.doc, 14.06.2006.

Griffith, Stephany ve Jones Avinash **Persaud**, "The Pro-Cyclical Impact Of Basel II On Emerging Markets and Its Political Economy", <http://www.stephanvigi.com/documents/Pro-cyclicalimpactbaselII.pdf>, 15.06.2005.

Griffith-Jones, Stephany, Miguel Angel **Segoviano** ve Stephen **Spratt**, "Basel II and Developing Countries: Diversification and Portfolio Effects", December 2002.

Liebig, Thilo, Daniel **Porath**, Beatrice **Weder di Mauro** ve Michael **Wedow**, "How Will Basel II Affect Bank Lending to Emerging Markets? An Analysis Based on German Bank Level Data", Deutsche Bundesbank, Discussion Paper, Series 2: Banking and Financial Supervision, No: 05/2004, 2004.

Matten, Chris, "Basel II: Latest Developments and Their Implications", PriceWaterHouseCoopers, <http://www.amcham.org.sg/downloads/Basel%20II%20-%20latest%20developments.pdf>, 12.06.2006.

Montes-Negret, Fernando, "Risk Management Challenges", Tirana, April 2006.

Mrak, Marusa, “Implementation Of The New Basel Capital Accord In Emerging Market Economies: Problems And Alternatives”, September 2003.

Özdemir, Fikret Utku, “Possible Impacts Of The Application Of Basel II Accord On The Turkish Banking System”, Edhec Business School, September 2004.

Powell, Andrew, “On The Real Dangers That Lurk Behind Basel II For Emerging Economies”, February 2005, http://www.utdt.edu/~apowell/Real_Danger.pdf, 10.05.2006.

Powell, Andrew, “Implications of Basel II for Latin America”, March 2004, http://www.utdt.edu/~apowell/BII_BE.pdf, 10.05.2006.

Sargon, Ali Ulvi, “Basel II Sermaye Uzlaşısı”, T. Halk Bankası A.Ş. Risk Yönetimi

Dairesi, http://www.halkbank.com.tr/pb/resim/content/basell_egitimi.ppt, 05.06.2006.

Thaker, Jaydeep K., “Implementing Basel II: Impact on Emerging Economies”, September 2004.

Weder, Beatrice ve Michael **Wedow**, “Will Basel II Affect International Capital Flows To Emerging Markets?”, OECD Development Centre, Technical Papers No. 199, October 2002.

Yetim, Sedat, “Basel II Semineri: Yeni Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı Ülke Uygulamaları” TAİEX ve BDDK, Ankara, 28-29 Kasım 2005.

Yüksel, Ayhan, “Basel II'nin KOBİ Kredilerine Muhtemel Etkileri”, BDDK Araştırma Raporları, 2005.